

БЪЛГАРСКИТЕ ХРИСТИЯНСКИ СЕЛИЩА В ЗАПАДНА ТРАКИЯ

Димитър Шалапатов

Като председател на хасковската тракийска организация получавах много искания от тракийци за информация относно родните места на техните родители и деди и желание за посещения там. Тъй като аз самият нямаше откъде да получа достатъчно сведения, реших да посетя всички тези селища. Целта на изследването е да трасира топонимията, да ситуира и да даде сведения за изконните български селища в Западна Тракия, така че тук ще посоча:

1. Старото име на селището и сегашното.
2. Броя на българските селища през 1912 г.
3. Имената на църквите, за които имам информация, и дали са запазени днес.

Започвам със селата от бившата Мустафашанска (Свиленградска) кааза, които се намират в пределите на Гърция.

1. Чермен (Орменийо), 220 къщи. Църквата „Св. Георги“ е възстановена след пожар около 1950 г.

2. Карагач Карач (Пталей), 105 къщи, църквата е „Св. Димитър“.

3. Кадъкьой (Дикея), 95 къщи, църквата е „Св. Атанас“.

4. Испетли (Спелео), 165 къщи, църквата е „Св. Дванайсет апостоли“.

5. Делиелес (Елея), 65 къщи, църквата е „Св. Атанас“.

6. Комарли (Комара), 180 къщи, църквата е „Св. Димитър“. Това село е населено с българи патриаршисти, но една малка част са се изселили в Свиленград. Патриаршистки са и съседните села Саръяр (Терапио), 75 къщи, църквата е „Св. Дванайсет апостоли“; Бекташли (Милия), 125 къщи, църквата е „Св. Апостол“.

От Одринска кааза в пределите на днешна Гърция са:

1. Мараш (Марасия), 126 къщи, църквата е „Св. Сотир“. Жителите са били патриаршисти, като част от тях са се преселили в Свиленград, Стара Загора, Пловдив, останалите продължават да живеят в селото и околните градове, има такива, които са

се преселили чак в столицата Атина.

2. Чореккьой (Кастаня), 125 къщи.

3. Доуджарос (Риция), 59 къщи.

Тук се намира и село Татаркьой (Стерна), в което според Анастас Разбойников през 1912 г. има 48 български къщи, а през 1920 г. – 45. На десния бряг на Марица, но в пределите на днешна Турция, се намира и с. Боснакьой, което според Любомир Милетич е било населено с 293 български семейства патриаршисти. Сега селото е обезлюдено. Нямам данни тези хора да са се преселили в България. Най-вероятно и те като повечето български патриаршисти от Източна Тракия са се заселили в Гърция. Пак там се намира и гарата на Одрин – Караагач, където също са живели българи патриаршисти – 28 семейства, и 150 семейства българи парепанковци. Там се е намирало и село Демирдеш със 150 къщи българи.

Следващата кааза е Димотишката.

1. Димотика (Дидимотихо), 400 български къщи.

2. Башклисе (Протоклиси), 105 къщи. Църквата „Св. Атанас“ е строена през 1895 г. и е запазена и до днес.

3. Караклисе (Мавроклиси), 155 къщи. Църквата „Св. Димитър“ и камбанарията, строени през 1841 г., както и няколко къщи, принадлежали на по-заможни българи, са запазени и до днес.

4. Крушево (Коримвос), 60 къщи. Църквата „Св. св. Михаил и Гавраил“ от 1859 г., макар и недействаща, е запазена. Прави впечатление, че в тази околия българските екзархистки села са само 3 на брой. Причина за това е силната гръцка Димотишка епархия, която е успяла да обърне към гърцизма доста от българските села.

Тук има най-много от т. нар. парепанковци, които говорят един смесен гръцки език. В къщите си до началото на миналия век са си общували на български. Носията им е била българска. През 1878 г., след изтеглянето на руските войски от Тракия, и те заедно с другите българи тръгват след тях, но по-късно по-голямата част се завръщат по родните си места. Тези села са:

1. Инидже (Кофувано), 52 къщи, църквата е „Св. Илия“.

2. Киреч Арнауткьой (Асвестадес), 80 къщи, църквата е „Св. св. Константин и Елена“.

3. Чаушлъ (Киани), 60 къщи, църквата е „Св. Димитър“, от 1880 г.

4. Карабунар (Врисика), 120 къщи, църквата е „Св. св. Константин и Елена“ от 1895 г., празникът ѝ е на 23 август.

5. Акбунар (Аспронери), 80 къщи, църквата е „Св. Атанас“, от 1857 г.

6. Субашкьой (Савра), 80 къщи, църквата е „Св. Димитър“.

7. Казълджикьой-Шкуртохори (Скуртохори), 150 къщи, църквата е „Св. Тодор“.

8. Чубанлъ (Пименико), 73 къщи, църквата е „Св. Дванадесет апостоли“.

9. Кадъкьой (Мани), 220 къщи, църквата е „Св. Георги“.

10. Куруджикьой (Кароти), 80 къщи, църквата е „Св. Георги“.

11. Булгаркьой (Елинохори), 120 къщи, църквата е „Св. Атанас“.

12. Голям Джамбазлар (Докса), 90 къщи, църквата е „Св. св. Константин и Елена“.

13. Голяма Доганджа (Мегали Доксипара), 80 къщи, църквата е „Св. Атанас“.

14. Кабаик (Хандрас), 55 къщи, църквата е „Св. Йоан Кръстител“.

15. Еникьой (Неохори), 80 къщи, църквата е „Св. Атанас“.

16. Пазарли (Патаги), 54 къщи, църквата е „Св. Никола“.

17. Кулакли (Амбелаки), 90 къщи, църквата е „Св. Пантелеймон“.

18. Прангя, църквата е „Св. Георги“.

19. Ташли Арнауткьой (Петрадес).

20. Капуджикьой (Тирея), църквата е „Св. Илия“.

21. Карабейли (Аморио), 120 къщи, църквата е „Св. Димитър“.

22. Мандра, 80 къщи.

23. Салтъкьой (Лавара), 250 къщи, църквата е „Св. Атанас“ от 1834 г., новата е „Св. Димитър“.

В Салтъкьой през 1915 г. са били настанени български бежанци от Мала Азия. Парапанковски са били и свиленградските села Яладжик (Яла) – 62 къщи, и Гюлджук (Бара) – 65 къщи. Патриаршистки са били Саръхадър (Кипринос) – 60 къщи, църк-

вата е „Св. Георги“, и Чаушкьой (Зони) – 220 къщи, църквата е „Св. Георги“, от Ортакьойската кааза.

Кааза Софлу.

1. Софлу (Софли) с 600 български семейства патриаршисти, църквите „Св. Атанас“ от 1840 г. и „Св. Георги“ от 1916 г. са действащи.

2. Каяджик (Киряки), 150 къщи българи екзархисти и 30 къщи българи униати. Църквите – „Св. Димитър“, православната, строена през 1845 г., и униатската, строена около 1880 г., са запазени. Последната, която знаем от снимката на Милетич в неговата книга „Разорението на тракийските българи през 1913 г.“, запазила се от турския огън, за съжаление сега е в плачевно състояние.

3. Янурен (Янули), 120 къщи българи. Църквата „Св. Георги“ след опожаряването на селото през 1913 г. не е била възстановена, но преселниците от ивайловградските села са я ремонтирали и са ѝ дали името „Св. св. Михаил и Гавраил“.

4. Малък Дервент (Микро Дерио), 220 къщи.

5. Голям Дервент (Мега Дерио), 430 къщи. Сега е населено с българи мохамедани.

6. Тахтаджик, 60 къщи. Сега е обрасло с дървета и храсти. През 1830 г. е имало около 400 къщи. Неговите жители са основали с. Теке, а заедно с доганхисарци са основали с. Мерхамли. Били са в основата на заселването на селата Суфлар и Денизлер, Гюмюрджинско.

7. Пишман (Песани), 230 къщи. Някога кипящото от живот село сега е в руини. Запазени са каменният мост в центъра на селото и 4 м от камбанарията на опожарената църква. Единственото село в Беломорска Тракия, в което животът замира още през 1913 г.

8. Теке (Таври), 105 къщи, църквата „Св. Георги“ през 1951 г. е била реставрирана. Край селото е запазен и параклисът „Св. Георги“.

9. Мерхамли (Пеплос), 120 къщи. Родното място на войводата Димитър Маджаров.

10. Кутруджа (Котроня), 50 къщи българи и 50 къщи българомохамедани. Днес в него живеят 20 преселници – понтийски гърци от Украйна. Къщите, макар и порутени, са запазени от вре-

мето, когато в тях са живели българи.

В тази околия има и 3 патриаршистки села: Карабунар (Корнофоля), 320 къщи, църквата е „Св. Богородица“; Каваджик, 300 къщи, старата църква е „Св. Богородица“ от 1830 г., новата, строена през 1895 г., носи същото име; Чамкьой (Дадя), 150 къщи, църквата е „Св. Никола“. В последното село ансамбъл „Китна Тракия“ на хасковското тракийско дружество бе канен няколко пъти в началото на двадесет и първи век. След концертите жителите му играеха заедно с танцьорите българските хора, за мое учудване. Тогава не знаех, че те са българи по произход.

Дедеагачка, бивша Ференска кааза.

1. Дедеагач (Александрополис).
2. Фере.
3. Окуф (Кависос), 125 къщи. Край това село на 8 януари 1908 г. е убит войводата Бойко Чавдаров. Българската чешма в края на селото все още утолява жаждата на хората.
4. Турбалкьой (Пелея), 160 къщи. Църквата „Св. Атанас“, осветена на 15 май 1888 г., се намира в горния край на селото.
5. Балькьой (Мелея), 240 къщи. През 1878 г. е имало 410 къщи, но след изтеглянето на руските войски цялото село тръгва след тях. След това една част от населението се завръща. Заселват се и семейства от с. Тахтаджик. Църквата „Успение Богородично“, строена през 1835 г., е запазена. Съхранена е и църквичката „Св. Спиридон“. На билото над селото са реставрирани от гърците 4 от вятърните мелници, останали от наше време.
6. Домуздере (Нипса), 260 къщи. Новото село е преместено от гърците на 5 км на югоизток. На старото му място е запазена църквата „Рождество Богородично“, строена през 1844 г. Всяка година на 8 септември се отбелязва храмовият ѝ празник.
7. Урумдик (Дорискос), 160 къщи. Изцяло е запазена камбанарията на църквата „Св. Димитър“ от 1850 г., както и олтарната ѝ част, която е превърната в параклис.
8. Лъджакьой (Лутра), 120 къщи. Църквата „Св. св. Константин и Елена“ е строена от българи и гърци през 30-те години на ХХ век. Запазени са камбанарията и две от стените на старата църква. На 10 ноември 1907 г. край селото са убити войводите Лазар Маджаров, Петър Васков, Георги Гешенов и четниците Чанко Карабраканов и Яни Милков.

9. Чамерен (Певка), 82 къщи. Църквата „Св. Георги“ е запазена.

10. Бейкьой (Аристино), 20 къщи българи и 20 къщи цигани.

11. Дервент (Авас), 410 къщи. Църквите са две: „Св. Хараламби“ от 1868 г. и старата „Св. Георги“ от 1806 г. – запазени.

12. Бадома, 105 къщи. Църквата „Св. Георги“ от 1804 г. е запазена.

13. Еникьой и Дамето, 360 къщи. Църквата „Св. Димитър“ от 1867 г. е запазена. Бадома и Еникьой се намират близо до Дедеагач. И двете са в развалини. Поддържат се само църквите. Можем да приемем, че с. Палагия е техен продължител, защото и двете са в близост до него.

14. Макри, 15 къщи българи патриаршисти.

15. Доганхисар (Есими), 640 къщи, най-голямото село в околията. Църквата „Св. Богородица“, строена през 1835 г., основно ремонтирана, е запазена. Селото се явява като родоначално за голяма част от новообразуваните български селища в равнините на цяла Тракия. Според д-р Кирил Бакърджиев те са повече от 20 на брой. Доганхисар е родно място на великия българин Капитан Петко войвода. От това село е дядо ми Петко Тодоров Шалапатов.

Гюмюрджинска кааза.

1. Гюмюджина (Комотини).

2. Чобанкьой (Сикорахи), 260 къщи. Църквата „Св. Георги“ от 1852 г. е в отлично състояние. От това село е основателката на Тракийския женски съюз Мара Михайлова.

3. Калайджидере (Кашитера), 500 къщи. Имало е две църкви – „Св. Георги“ и „Св. Димитър“, строена през 1858 г., която е запазена. Селото го няма на картата, но до него води асфалтов път. Може би ще се развива като вилно селище, защо има около 30 ремонтирани и новопостроени къщи. Намира се на 5 км югоизточно от Шапчи.

4. Сачанли (Пондики), 600 къщи. Едно от най-тежко-пострадалите през 1913 г. села. Голяма част от населението му никога не се завръща да живее там. Правят го само 50 семейства. Днес селото е в руини. Останали са да стърчат само 3 м над земята зидовете на църквата „Св. Димитър“, строена през 1844 г. Тук са родени войводите Рафаил Каракачанов, Илия Момчилов и

Стайко Запартов.

5. Манастир (Монастири), 360 къщи. Имало е две църкви – „Св. Богородица“ и „Св. Георги“. Почти до селото стига хубав асфалтов път, започващ от Неа Санта, който не е отразен на картата. Днес в Манастир има около 30 къщи, населени с българо-мохамедани. Запазени са вековният чинар и чешмата до него в центъра на селото.

6. Къзлар (Кезари), 40 къщи, църквата е „Св. Георги“.

7. Евренкьой (Евринос), 40 къщи.

8. Ясьюк (Ясио), 60 къщи.

9. Аتكьой, 70 къщи. Най-голямото от тези 4 села. Днес го няма на картата, може би защото през 1913 г. турците са изклали цялото мъжко население.

10. Дерекьой (Пандросос), 120 къщи. Църквата „Св. Илия“ е запазена, храмовият ѝ празник е на 20 юли.

11. Козлукьой (Каридия), 100 къщи. По думите на дерекьойския гръцки свещеник ремонтираната в центъра на селото църква „Св. Морфи“ е старата българска.

12. Кючукьой (Козмио), 120 къщи, църквата е „Св. Атанас“.

13. Лефеджер (Лофари), 60 къщи, църквата е „Св. св. Михаил и Гавраил“. Според хасковлията Стефан Захариев, живял в близкото Чадърли, благодарение на плодородната земя жителите на Лефеджер били сред най-богатите в района.

14. Шапчи (Сапес), 100 къщи.

15. Софулар (Аските), 90 къщи. Църквата „Св. Георги“, строена през 1899 г., е запазена.

16. Каракурджали (Крофили), 160 къщи. Храмовият празник на църквата „Св. Георги“, осветена на 18 октомври 1862 г., е на 23 април.

17. Мароня – епархийски център. Тук са живели над 30 български семейства.

18. Хаджилар (Проскените), 200 къщи. Църквата „Св. Георги“, макар и разкрасена, си е нашата българска.

19. Кушланли (Ксилагани), 350 къщи. Може би най-богатото българско село с обширна обработваема земя.

20. Денизлер (Пелагия), 60 къщи, църквата е „Св. Йоан Кръстител“.

21. Чадърли (Стрими), 250 къщи, църквата е „Св. Димитър“.

22. Карачкьой (Диони), 140 къщи, църквата е „Св. Никола“.
23. Беатли (Пагоурия), 70 къщи, църквата е „Св. Василий“
24. Карагълсарджа (Каламокастро), 20 къщи българи.
25. Саржа (Месоуни), 70 къщи българи, църквата е „Св. Троица“.
26. Ортаджи (Амвросия), 80 къщи, църквата е „Св. Георги“.
27. Факиряка, 70 къщи. Селото не съществува, гърците са построили манастир, като са го нарекли на името на селището – „Фаниромени“. В манастира пренесли иконата от селската църква.
28. Кърчифлик, 28 къщи, не съществува.
29. Сусуркьой (Состис), 50 къщи българи, огагаузени.
30. Булаткьой (Асомит), 60 къщи българи, огагаузени.
31. Сарсали (Салпи), 50 къщи българи, огагаузени.
32. Кърка, 190 къщи българи патриаршисти, църквата е „Св. Георги“ от 1821 г.
33. Ириджанхисар, 70 къщи българи патриаршисти.
34. Черибашкьой (Протато), 50 къщи българи патриаршисти, църквата е „Св. Троица“.
35. Яськьой (Ясмос), 200 къщи българи патриаршисти.

Кааза Скеча.

1. Ксанти, 500 къщи.
2. Габрово (Калитея), 300 къщи. Запазени са един параклис и десетина къщи. До селото води хубав асфалтов път.
3. Еникьой-(Кръсто поле) (Ставрополи), 300 къщи. Селото е запазено.
4. Коюнкьой (Кимерия), 180 къщи българи патриаршисти. Тук са били заселени и габровлии след разорението на тяхното село през 1913.

Изложеното дотук е само малка част от събраните факти. Изследването се основава на множество посещения в Западна Тракия заедно с хора, родени и живели там, преживели със семействата си принудително изселване; на срещи с българи, които по една или друга причина са се интегрирали в съвременното гръцко общество, и на разговори с хора, живеещи по тези места. Проучването запълва един дефицит на информация, жадувана от много потомци.

ЛИТЕРАТУРА

1. Разбойников, А. Сп., Ан. Разбойников. Населението на Южна Тракия с оглед народностните отношения в 1830, 1878, 1912 и 1920 г. С., 1998.
2. Милетич, Л. Разорението на тракийските българи през 1913 г. С., 1918.
3. Известия на Тракийския научен институт, кн. 1:
 - Разбойников, А. Сп. Из борбите на българите в Маронийска епархия за признаване на български църковно-училищни общини и българската народност в Западна Тракия;
 - Браянов, Т. Българи-бежанци от Тракия (родни села и къде са се заселили в България).
4. Известия на Тракийския научен институт, кн. 2:
 - Разбойников, А. Сп. Из борбите на българите в Димотишка епархия за признаване на български църковно-училищни общини и българската народност в Тракия;
 - Турски документи относно демографията, етнографията и историята на Тракия.
5. Бакърджиев, К. Ст., М. Бакърджиева. Родното село на Капитан Петко войвода. Доганхисар-Градец.
6. Славков, Ил., Б. Димитрова. Сачанли. С., 1989.
7. Михайлова, М. Село Чобанкьой. Кърджали, 2002.
8. Згрипаров, Г. Ст. Село Каледжидере.
9. Карев, Д. Един кът от Беломорска Тракия (Балъкьой).
10. Попчев, З. Кръвта е топла (с. Каяджик и с. Янурен).
11. Лазаров, С. Спомени за Башклисе.
12. Ятакчиев, Х. Заточението (с. Дервент).
13. Кълвачев, В. История и природа на Тополовградския край.
14. Корув, П. Габрово, Ксантийско.
15. Вулев, Г. Кръсто поле (Еникьой), Ксантийско.